

PRVÝ POKUS O HLÁSKOVŮ METÓDU NA SLOVENSKU

(K 210. výročiu Doležalovej Abecedy)

Dr. VLADISLAV RUŽIČKA, CSc.

Kolískou najstaršej metódy počiatočného čítania — písmenkovej (abecednej) a slabikovacej — je starý otrokársky Egypt, odkiaľ sa šírila táto metóda do starého Grécka, kde sa udomácnila podľa svedectva starogréckych váz a iných nádob už v polovici 5. storočia pred našim letopočtom. Grécki učitelia preniesli túto metódu do Ríma a do iných miest rímskeho impéria. Latinskí gramatisti priam tak ako grécki zdôrazňovali pri počiatkoch čítania predovšetkým dva momenty — meno a tvar písmena, ako aj jeho poradie v abecede. Úsilie rímskeho pedagóga Marca Fabiusa Quintiliána (35—95 na n. l.) v jeho diele *Institutio oratoria* (Výchova rečníka),¹⁾ ktorý okrem mena a tvaru písmen prízvukoval aj ich hlásku (potestas), a jeho stredovekých nasledovníkov Aelia Donata (okolo r. 350 na n. l.)²⁾ a Terentiana Maura (rozhranie 2. a 3. stor.)³⁾ a iných⁴⁾ zostali nepovšimnuté. Učitelia uprednostovali pri vyučovaní písmen len ich meno a tvar (nomen, figura), čo utvrdzovalo metódu písmenkovú a slabikovacu, ako ju poznávame od najstarších čias z gréckych váz a skalných hrobov. Metóda písmenková a slabiková ovládla všetky európske krajiny, ktoré bazírovali na jednotnom feudálnom základe spoločenskom a výrobnom. Bola to neprírodná, zdĺhavá a pre deti úmorná cesta učenia so slabými praktickými výsledkami.⁵⁾ Odpovedala zhodne dohasnajúcemu feudalizmu s jeho primitívnosťou a nízkou úrovňou materiálnej základne a povýšeneckým zanedbávaním vzdelávania pospolitého ľudu cieľom jeho dokonalejšieho vykorisťovania.

Avšak prebudenosť slovenského pedagogického sveta, vynucovaná novším vývojom materiálnych a spoločenských vzťahov, prezrádza tá okolnosť, že sa naše šlabikáre čoraz smelšie odchyľujú od vyšliapaných chodníčkov a z užívanej metódy počiatočného čítania. Autori šlabikárov nesmeli sprvoti obmedzovať ich náboženský charakter, pomýňali modlitby, ktoré predtým v rozpuku feudalizmu tvorili vlastne jadro počiatočného čítania, do úzadia a nahradzovali náboženský text svetskými prvkami. Každý ďalší postup k usnadneniu ťažkostí elementárneho čítania zvýrazňoval dejinnú nespokojnosť s doterajším stavom a prebúdzať živelnú snahu uľahčiť dieťaťu základy čítania didakticky a psychologicky.

¹⁾ Quintilián: *Institutio oratoria*, Kniha I, kap. 1, 24.

²⁾ Aelius Donat: *Ars maior* v knihe I, odd. 2.

³⁾ Terentianus Maurus: *De litteris, de Syllabis, de metris libri tres*.

⁴⁾ Napr. Martianus Capella (ok. 430) v knihe *De nuptiis philologiae et Mercurii*, kniha 3. Ďalej Aventinus v knihe *Rudimenta* (1517) a Erasmus Rotterdamský v diele *De recta latini graecique sermonis pronuntiatione dialogus* z r. 1528.

⁵⁾ Ernest Bogislav Ventzke r. 1772 ju nazval »ein schreckliches Zorngericht Gottes«, strašný súd božieho hnevu.

Nové výrobné-hospodárske a sociálne pomery s dôslednou tendenciou zvyšných kultúrnych nárokov nemohli zostať bez ohlasu na stav národného školstva. Tomuto hospodársko-kultúrnemu kvasu už naskrze nemohli postačiť dovtedajšie ľudové školy, ani zastaralé, neživotné metódy z doby feudalizmu. Slovenské obrodné snahy pedagogické dostávali sa nevďojak do širokého prúdu pokrokového európskeho hnutia za lepšiu, dokonalejšiu metódu hláskovú.

Hlásková metóda sa k nám šírila najmä z Nemecka, kde nadväzovala na pokrokové tradície starších pedagógov. Náhľady spomenutého rímskeho pedagóga Quintiliana a jeho stredovekých nasledovateľov oživilí gramatikári z doby reformácie — Valentin Ickelsamer, Peter Jordan a Jakub Grüssbeutel.⁶⁾

Ickelsamer v svojej gramatike »Die rechte weis« nedoporučuje písmená menovať menami, ako dotýchčias sa dialo podľa vzoru Grékov, Rímanov, Hebreov a Nemcov, pretože meno písmena v sklade slova nemá žiaden význam. Treba učiť vyslovovať čisté hlásky tak, ako ich vyludzuje ľudský organizmus v ústach pri výslovnosti a ako ich prirodzene počujeme.⁷⁾ Vychádzajúc z týchto predpokladov uvádza Peter Jordan svoju knihu počiatočného čítania »Leyenschül« predovšetkým samohláskami. Spoluhlásky neodporúča menovať menami, skôr má učiteľ žiakov ukázať, ako sa tieto hlásky správne utvárajú v hovorových orgánoch človeka. Metódu hore spomenutých pedagógov použil v svojej metodologickej knihe »Isagogikon« (r. 1535) český spisovateľ Beneš Optát z Telče, odporúčajúc vyvodzovať hlásky (tedy aj spoluhlásky) z čistých zvukov prírody.

Tieto náhľady rozviedol geniálne a pre český jazyk prispôbil Ján Amos Komenský v malej knižočke, až donedávna neznámej, »Počiatkové čtení a psaní«, ktorá bola spísaná v dobe jeho pobytu v Šarišskom Potoku (1650—1654). Tam vznikol aj jeho geniálny spis »Svet v obrazoch«, kde v záhlaví podáva návod v tzv. »živej abecede«, ako vyvodzovať hlásky zo zvuku zvierať a z prírody. Spojením vyvodzovania hlások s názorným obrázkom priblížil sa Komenský značne k mentalite detí. Hoci nevychádzal priamo zo skúseností detí a hoci ním dané situácie boli učiteľom viacmenej umelo vyvolávané, predsa je iniciatíva tejto metódy veľkorysá a my doteraz na ňu vedome nadväzujeme.

V Nemecku za vlastného zakladateľa hláskovej metódy považujú lipského matematika a neskoršie farára J. G. Zeidlera, ktorý v svojom šlabikári »Neu verbessertes, vollkommenes ABC-buch oder Schlüssel zur Lesekunst« (2 zväzky, Halle) z roku 1700 uplatňoval výhradne len hlásky ako základ čítania. Podľa jeho vzoru vychádzal v Nemecku už počiatkom 18. storočia rad šlabikárov, z ktorých sa »bez obvyklého zdĺhavého, namáhavého a nedokonalého slabikovania« mládež »snadno a rýchlo« naučila »v krátkej dobe« čítať.⁸⁾ Víťazstvo hláskovej metódy v Nemecku je spojené s menom Henri Stephanho (1761 až 1851), od ktorého pochodí aj termín »Lautiermethode«, t. j. hlásková, zvuková metóda.

Je pre nás povznášajúce, že v tej istej dobe, keď sa v nemeckej metodológii elementárneho čítania rozvíjala pokrokovejšia hlásková metóda, uplatňuje

⁶⁾ Prepis ich diel vydal Ludwig Karl Weigand v spise *Vier seltene Schriften des 16. Jahrhunderts*. — Pozri tiež stať Rudolfa Raumera v *Geschichte der Pädagogik*, III, odd. 2 (o Ickelsamerovi) a Müller Joh.: *Quellenschriften und Geschichte des deutschsprachlichen Unterrichtes bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts*, Gotha, 1882, s. 52—64 a 125 n.

⁷⁾ Ickelsamerov náhľad, zdôraznený aj v jeho ďalšom diele *Teutsche Grammatica* v staťi »Namen der Buchstaben, 2. odsek, nadväzuje na zásady Quintilánove v jeho *Institutio oratoria*, kniha XII, kap. 10.

⁸⁾ Schmidt: *Geschichte der Pädagogik*, III, 671 n.

sa tá istá metóda aj na Slovensku. Jej prvým propagátorom, ktorý vniesol hláskovú metódu k nám, bol evanjelický kazateľ a vychovávateľ Pavol Doležal.

Rodák zo Skalice 15. januára 1700 vyučil sa doma súkenníkom, na »wandrúwku« odišiel do Šoproňa, kde však dokončil školu, v Rábe sa naučil po maďarsky, na vysoké školy odišiel do Nemecka. Po návrate cez Lužicu, kde pôsobil ako súkromný učiteľ, stal sa v r. 1737—1743 učiteľom dievčenskej školy v Bratislave, potom dvorným kazateľom Alexandra Príleského v Zemianskom Podhradí, r. 1746—1762 kazateľom v Necpaloch a napokon vo Vyšnej Boci, kde 30. novembra 1778 zomrel.⁹⁾

Doležal zostavil prvý slovenský obrázkový šlabikár, budovaný na vtedy modernej hláskovej metóde. Snažil sa podchytiť záujem dieťaťa a dať mu na počiatku školského života takú knižku, ktorá by ho vedela zaujať a upútať. Na svoju dobu čo najpríťažlivejšie pomôcky šlabikára volil obrázky a veršičky, za čím dieťa najradšej slaha, lebo sú mu svojou bezprostrednou prirodzenosťou najbližšie. V duchu týchto zásad napísal Doležal svoju znamenitú knižočku »Sama včjcy ABECEDA a tak zpořádaný Slabikář, Že podle něho y neymenssj začek k čtenj pjsma přiweden býti Může, a to tjm spjssé, čím méně ku koncy hnán bude«, ktorý vyšiel údajne v Bratislave r. 1742 a je doteraz celkom neznámy.¹⁰⁾

Jeho druhé vydanie s titulom »Sama-učjcy ABECEDA A tak zpořádaný Slabikář, Že podle něho y neymenssi začek k čtenj pjsma snadno přlweden býti Může, a to tjm spjssé, čím méně ku koncy hnán bude«, vyšiel r. 1751.¹¹⁾

Pretože ide o najstarší nielen slovenský a český, ale priam svetový a priekopnícky pokus o hláskovú metódu v elementárnom čítaní a pretože Doležalova Abeceda sa dnes nachodí už jedine len v opise jeho druhého vydania v Národnom múzeu v Budapešti, pokladáme za vhodné oboznámiť s ním širšiu verejnosť.

Obrázkovú šlabikárovú metódu priniesol k nám Doležal z Nemecka, materiálne i kultúrne pokročilejšieho, kde študoval a kde táto metóda bola už dávnejšie rozšírená. Jej prvotné stopy vedú do antickej otrokárskej éry, do starého Grécka a Ríma a od tých čias udržuje sa táto didaktická technika až podnes. Najstarší nemecký šlabikár s nápovednými obrázkami zostavil Krištof Hueber v svojom diele »Modus legendi« z r. 1477.¹²⁾

Príbuznosť tvaru písmena a hlásky využívali pre didaktické ciele už hebrejské mluvnice v 10. a 11. stor.¹³⁾

⁹⁾ Pozri Tablic: *Poezye II*, s. LXV. — Vlček: *Dějiny české literatury III*, 106.

¹⁰⁾ Knihopis, č. 2054. — Ján Mišianik v *Bibliografii slovenského písomníctva* na s. 64 odvoláva sa na jeho existenciu podľa Ribayho *Catalogus venalis Bibliothecae Slavoboemicae* z r. 1603 na s. 54.

¹¹⁾ Knihopis pod č. 2055 uvádza, že nie je zistený žiadny exemplár. Podobne Jungmann v *Historii literatury české*, s. 347, č. 8. — Tablic: *Poezye II*, s. LXV n. — Vlček: *Dějiny literatury české*, III, s. 106. — Mišianik v *Bibliografii* na s. 64 referuje o ňom zasa na základe zmienky u Ribaya na s. 94. Lenže Mišianikov údaj, ako by Sama včjcy Abeceda a Alphabetum absque magistro addiscendum z r. 1751 boli dva rozličné rukopisy, treba opraviť tak, že ide o jednu a tú istú knihu. — Jungmann (V, 10) uvádza dátum druhého vydania rok 1756, čo načím tiež opraviť, pretože druhé vydanie pochádza z r. 1751.

¹²⁾ Hueber vyvodzoval hlásky z týchto obrázkov: »a« vetvička s dvoma dubmi, nemecky acheln; »ä« vajce (Ei), »b« tečúca krv z prebodenej ruky (Blut); »c« stan (Zelt), »d« kalamár (Tintenfass) atď.

¹³⁾ V mluvnici Ben-Bil'am z Toleda z 11. stor. je vyslovená zásada, že tvorenie hlások je pochod fyziologický a metodicky sa usnadňuje porovnávaním tvarov písmen a ich zvukom. Napr. hebrejské písmeno »vav« znamená klíнец a vyvodzuje sa tiež z tvaru klínca. Podobné písmeno »cheth« z tvaru plotá, písmeno »teth« z tvaru hada a pod.

Túto tvarovú príbuznosť a význam písmen v orientálnych jazykoch snažili sa použiť niektorí didaktici aj v písme latinskom a v nemeckej fraktúre. V tomto duchu je spracúvaná obrázková abeceda s nápovednými obrázkami od M. Schulteho r. 1532.¹⁴⁾ Odtiaľto vedie priama vývojová línia uplatňovania nápovedných obrázkov v knihách počiatočného čítania cez hore spomenutého Petra Jordana (Leyenschül z r. 1533), Jakuba Grüssbeutla (Eyn Besonder fast nützlichen stymmen büchlein mit figuren z r. 1534) a ďalších didaktikov ku Komenskému, ktorý skvelo uplatnil túto obrázkovú techniku v svetoznámej knihe Orbis pictus. Doležal Komenského dobrým vzorom podnietený a vlastnou pedagogickou praxou v Nemecku obohatený použil túto techniku aj pre slovenské deti, aby im uľahčil ťažkú lopotu písmenkového a slabikovacieho mechanizmu.

Doležalove obrázky napovedajú mená písmen.¹⁵⁾ Podľa metodických poznámok, ktoré pripojil ku svojej knihe vzadu naostatok, má sa začínať vyučovať takýmto spôsobom: Učiteľ ukáže najprv obrázok, potom príslušné písmeno, pomenuje vyobrazenú vec aj meno písmena: Tedy: Adam a, Bečka b, Cep c, Dom d atď., čo sa má tak dlho precvičovať, kým sa to deti nenaučia naspamäť. Potom sa skúšajú tieto malé švabachové litery náhodile a keď dieťa momentálne nepríde na meno písmena, obrázok mu ho vybaví. Keď si žiak dobre osvojil malú abecedu, prikročí učiteľ k slabikovaniu, ktoré sa precvičuje predovšetkým na menách obrázkov: A-dam, Be-čka, Cep, Dom, E-va atď., »čož príjemnejšie dítčiam bude, než ab, eb, ib, ob atď.« (s. 26). Týmto spôsobom dieťa oboznámi sa aj s veľkými písmenami. Doležal zábavným spôsobom zdôrazňuje dôkladnosť pri cvičení v slabikovaní, keď píše: »Ale tu radím, abys dítěte nepřipouštěl k bečce, dokud dobře o Adamovi lekcí několikrát říkati nebude... dokud se nenaučí slabikovati i trochu čisti těch slov: Adam stvořen jest v svatosti, my hříšní jsme hned z mladosti. Takovým způsobem když se dobře z Bečky napije, půjde k Cepu a odtud potom k Domu, při Domě pak věř mi, tak mnoho se naučí, že Eva ráda přijme a s Ferulou za Jelenem pošle...«

Cieľom dôkladného precvičovania v slabikovaní zostavil Doležal trojaké abecedne zostavené a obrázkami spestrené veršičky, ktoré síce podľa Vlčka sú »práve tak málo poetické, ako pedagogické«,¹⁶⁾ ale na vtedajšiu dobu v dejinách metodiky počiatočného čítania u nás na Slovensku dosahujú priam revolučne

¹⁴⁾ Vorklaringe der anwisinge nömlick des abc mit figuren samt einer karten vörrede. Vyobrazené predmety napovedajú v znení vtedajšej nemčiny mená hlások: Ape, Bene, Cege, Degel, Egel, Effel, Gere, Hamer atď. — Schulteovu metódu napodobnil r. 1603 Juraj Rollenhagen v Abecedarium Magdeburgense.

¹⁵⁾ Mená obrázkov sú tieto: Adam, Bečka, Cep, Dům, Ewa, Ferula, Gelen, Had, Ihly, Kalich, Lew, Metla, Nůž, Oko, Pero, Quadrát, Ryba, Sekera, Tela, Ucho, Wě nec, Xantypa, Yhllica, Zubowé.

¹⁶⁾ Jar. Vlček: *Dějiny literatury české III*, 106. — Ukážky:

Pre písmeno b, B: »Buben hlasem povzbuzuje,
zadek bitý vše slibuje.«
Pre písmeno c, C: »Cep mlatí pre nás obile,
Buďme však dítky zdařile.«
Pre písmeno i, I: »Ihly nejvíc škodí kůži,
zlý jazyk ženě i muží.«
Pre písmeno t, T: »Tela skáče v nemůdroti,
jemu jest podobných dosti.«
Pre písmeno x, X: »Xantypa zlá žena byla,
i bez luhu muže myla.«
Pre písmeno y, Y: Yhllica ne každá zlatá,
A panna ne každá svatá.«

(Verše sú prepísané do modernej češtiny.)

pokrokový charakter. Abecedné verše pre usnadnenie počiatkového čítania používali sa v nemeckých šlabikároch už od 15. stor.¹⁷⁾ Doležalova abeceda je tým hodnotnejšia, že jeho veršičky sú svetského obsahu, kým české šlabikáre zameňovali svetský obsah za náboženský, deťom úplne cudzí a nezrozumiteľný. Porovnaj napr. »Český šlabikář pod titulem svatě Anny« zo 17. stor., ktorý používa tzv. »Abecedu svatých« na vyvodzovanie hlások.

Pri porovnaní s Komenským Doležal nevyvodzuje hlásky podľa vzoru Komenského zo zvuku zvierat, prírody a ľudí spôsobom viac-menej umelým, ale berie obrázky z každodenného života detí a ich okolia, takže učiteľ sa môže opierať o reálne predstavy a konkrétne pojmy detí. Obrázky majú sa podľa rady Doležalovej použiť aj pre prvoučné vyučovanie, čiže ako autor píše, aby deti »pri spaťtírovaní věcí takových věděli něco užitečného mluvití« (s. 27).

Doležal naskrze neodporúča pri slabikovaní vyslovovať mená písmen, ale žiada čistú výslovnosť čírej hlásky a dôkladnú užitočnosť tejto metódy vlastnou praxou. Tým činom stal sa Doležal prvým zastáncom hláskovej metódy na Slovensku a predišiel svoju dobu v metodológii počiatkového čítania najmenej o pol storočia. Učiteľov, ktorí sa nemohli odučiť písmenkovanie, poučuje, že deti síce môžu vyslovovať mená písmen, ale hneď zatým nech použijú iba čisté hlásky, tedy: A de a em — Adam, no hneď vzápätí: a d a m — Adam (s. 28).

Zdokonaľovanie v čítaní a slabikovaní sa praktikuje na modlitbách, ktorých slabky sú až do konca delené. Popritom zásadne vynecháva zvyčajné konfesionálne modlitby, ako Otčenáš, Verím, Desatoro a pod., ktoré jednak deti poznajú naspamäť a preto nemôžu poskytovať novú cvičebnú látku. Preto zložil pre deti rýmované modlitby, ktoré sú pôsobivé jednak svojou novotou, jednak detsky prostým rýmovaním ľm prístupnejšie.¹⁸⁾ Len po dôkladnom precvičení v materinskej reči môže učiteľ pristúpiť k latinčine a k latinskému písmu.¹⁹⁾ K tomu cieľu slúžia »Vocabula«, latinsko-slovenský slovníček, ktorý je vhodnou prípravou pre deti, aby sa mohli učiť vlastnú gramatiku v latinskom Donátovi.²⁰⁾

Doležalova Sama učící abeceda je u nás na Slovensku v polovici 18. stor. svojou novotou a didaktickým pokrokom ojedinelý jav v dejinách slovenskej pedagogiky. Hoci si autor sotva uvedomoval psychologickú hodnotu svojej metódy, je isté, že jeho šlabikár s nápoednými obrázkami zo svetského, deťom prístupného prostredia, ako aj ľahkými a miestami humornými veršičkami sa už značne priblížil detskej povahe. Ponechaním modlitieb zaplatil síce daň aj svojej dobe a svojmu náboženskému svetonáhľadu, ale scholasticko-dogmatický tón starších šlabikárov zmiernil rýmovanými modlitbičkami, ktoré svojou prostotou vyhovovali skôr detskej letore. Voľba nápoedných obrázkov je síce umelá, spojitosť znázornenej situácie s vyvodzovaným písmenom je miestami málo prirodzená, čo vystupuje ešte vypuklejšie pri slabikovaní podľa obrázkov.

No všetky spomenuté nedostatky vyvážil fakt, že Doležal je u nás príekopní-

¹⁷⁾ Pozri Göbelbecker L. F.: *Entwicklungsgeschichte des ersten Leseunterrichtes...*, s. 36. — Müller Joh.: *Quellenschriften und Geschichte des deutschsprachlichen Unterrichtes...*, s. 342.

¹⁸⁾ Túto prednosť Doležalovho šlabikára zdôrazňuje aj Tablic: *Poezye II*, s. LXV slovami, že Doležal uživa modlitby »rytmovni«, ktoré sú »užitečnejší a ke čtení malým dítkám příjemnější«. Napríklad modlitba ranná: »O Můj Bože na výsosti, Děkuji tvé Welebnosti, Žes mne po minulé noci Opatroval svou pomocí.«

¹⁹⁾ »Mezitím nech se díte naučí vlastní řeč čísti, tu potom a ne spíše k latinčině (jestli dítek trápití nechceš) přistoupiti čas jest.« — Str. 28 originálu.

²⁰⁾ Doležal napísal r. 1746 pre školy štvorjazyčnú príručku *Donatus latino-germanico-hungarico-bohemilcus*, ktorá vyšla v Bratislave u Frant. Ant. Royera (80, 172 str.) a v ďalších vydaniach r. 1748 a 1800. — Pozri Riznerovu Bibliografiu I, 335.

kom pedagogicky vyspelejšej hláskovej metódy a prvoučného vyučovania. Doležalov pokus nadobúda aj historicky značného významu, ako si uvedomíme, že svojou Samo učící abecedou razil na Slovensku cestu pokrokovej metóde hláskovej celé polstoročie pred nemeckým šlabikárom Henriho Stephaniho z roku 1802, ktorého považujeme za dovŕšiteľa a uzákoniteľa hláskovej metódy v Nemecku. No Doležal šírila túto metódu celé štvrtstoročie už pred prvým propagátorom v Čechách, lebo až r. 1773 zaviedol ju na normálnej škole pražskej tam pôsobiaci riaditeľ Amand Schindler.²¹⁾

Doležalova Sama učící abeceda dlho nemala pokračovateľov, lebo zaostalé pomery na Slovensku v tom čase ešte dominujúceho feudálneho hospodárskeho a spoločenského zriadenia a z toho vyplývajúceho nízkeho kultúrneho diania zahatávali pochopenie pre reformné náhľady Doležalove, prevzaté z kapitalistický vyspelých pomerov Nemecka. Iba tak pochopíme, že táto kniha, prevyšujúca nadpriemerne svoju dobu, musela takmer nacerkom zapadnúť a stať sa tak celkom neznámou a neprístupnou.²²⁾

No o čiastočnom užívaní hláskovej metódy a tým azda Doležalovho šlabikára svedčí poznámka v príručke Jána Fizela »Krátký způsob bez obyčejného slabikování k čtení vedoucím« z r. 1822 (s. 13) o učiteľovi Michalovi Lehotskom v Hrušove v Gemeri, ktorý učil touto metódou už koncom 18. stor. s najlepším prospechom, takže aj »tý zpozdlí nejmné a autlé w pátém a šestém roku dítky k náležitému čtení přes zimu přivedeny bývají«. Uvedená Fizelova kniha je tiež prvá teoretická verejná obhajoba hláskovej metódy na Slovensku.²³⁾ Druhým takým svedectvom je poznámka o užívaní hláskovej metódy na Slovensku v Jadre knihy metodnej (Kern des Methodenbuches), ktorú preložil do slovenčiny Michal Stalgel r. 1811.²⁴⁾ Rozvoj hláskovej metódy na Slovensku nastáva menovite v 19. stor. vplyvom upevňovania sa kapitalistických vzťahov v krajine.

Z á v e r

Z uvedeného vysvitá, že Doležalova Sama učící Abeceda bol ojedinelý jav pokrokových reformných snáh v slovenskej pedagogike. Politický význam Doležalovej reformy pozostáva v tom, že vedome opustil tradičné cesty dotýchčias na Slovensku jestvujúceho feudalizmu a napomáhal víťazstvu pokrokovejšej éry kapitalizmu.

Po stránke pedagogickej treba si uvedomiť značnú kultúrnu škodu, že pre nepochopenie patričných činiteľov na Slovensku Doležalov reformný pokus zapadol do úplného zabudnutia. V opačnom prípade mohlo Slovensko si udržať v metodológii počiatočného čítania prvenstvo a vodčie postavenie. Tým by sa bola aj časove značne skrátila cesta dlhého didaktického blúdenia pri voľbe viac-menej vhodných metodických pokusov v dejinách elementárneho čítania na Slovensku.

Nakoľko naše súčasné šlabikáre nadväzujú priamo na tradíciu Komenského, ktorého idey Doležal azda nevdojak uplatňoval v svojej Abecede, považujeme

²¹⁾ Zásady hláskovej metódy podal Schindler v spise *Zum Unterricht im Lesen* r. 1778. — V Nemecku prišli do obehu šlabikáre s hláskovou metódou v prvej polovici 18. stor. Ale poprední širitelia hláskovej metódy v Nemecku uplatňovali ju až na sklonku 18. stor.

²²⁾ Už Tablic v svojej Poezii (z r. 1806—1812) sa žaluje, že nikde nemôže dostať Doležalovu Abecedu a že mal naporiadzi iba jej opis. — L. c., II, LXV.

²³⁾ Rektor školy v Tisovci Ján Fizel obhajoval hláskovú metódu na 14. valnom zhromaždení Učenej spoločnosti malohontskej (Solennia) dňa 13. septembra 1822.

²⁴⁾ *Knížeczka o Wyučování sskolnjm, aneb Metodologia*, s. 96.

za vhodné spomenúť vo výročí 210 ročnej pamiatky vydania jedine známeho, lež ťažko prístupného Doležalovho šlabikára (z r. 1751) jeho zástoj v dejinách slovenskej pedagogiky.

Владислав Ружичка

Первая попытка внедрения метода чтения по буквам в Словакии

Под влиянием закоренившегося феодализма в Средней Европе долгое время применялся устаревший, психологически нерациональный метод чтения по слогам в начальном классе народных школ. Из педагогических деятелей чешского государства следует назвать Яна Амоса Коменского, который уже в 17 столетии стремился к внедрению передового метода чтения по буквам. Следуя идеям Коменского Павол Долежал составил первый словацкий букварь на основании этого метода. Первое издание вышло в 1742 г. и полностью затерялось. Второе издание 1751 г. сохранилось лишь в переписанном виде в Национальном музее г. Будапешта.

Долежал выводит буквы, расставленные в алфавитном порядке, из вспомогательных, «подсказывающих» картинок светского содержания, сопровождаемых стихами оптимистического характера. Как картинки, так и стихи могут быть использованы при начальном обучении. По случаю 210-летия со дня издания этого букваря мы снова подчеркиваем его революционно-прогрессивное значение в истории методологии начального чтения в Словакии. Его политическое значение заключается в том, что Долежал, исходя из национальной традиции Коменского, содействовал своим передовым сочинением созданию лучшего общественного капиталистического строя.

Vladislav Ružička

The First Attempt to Introduce the Spelling Method in Slovakia

Under the influence of deep-rooted feudalism the obsolete, psychologically unsuitable syllabication method of reading at the elementary stage was persistently maintained in Central Europe. Among the Czechoslovak educationalists Jan Amos Komenský (Comenius) blazed the trail to the progressive spelling method as early as the 17th century. In the spirit of his ideas the first Slovak primer based on the spelling method was written by Pavoľ Doležal. The first edition of 1742 is completely unknown. The second edition of 1751 has been preserved in a copy at the National Museum in Budapest.

Doležal derives the letters of the alphabet arranged in the alphabetic order from suggestive pictures of a secular character, accompanied by optimistic rhymes. The pictures and verses can also be used for elementary schooling. On the occasion of 210th anniversary of the edition of this primer we recall its revolutionary, progressive character in the history of the methodology of elementary reading in Slovakia. Its political significance consists in the fact that Doležal, following up the national traditions of Comenius, helped to build by his progressive work a higher social order — the capitalist system.